

Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0824U001702

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 26-04-2024

Статус: Запланована

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Ярис Олена Олегівна

2. Olena O. Yarys

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 091

Назва наукової спеціальності: Біологія

Галузь / галузі знань: біологія

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Біологія

Дата захисту: 17-01-2023

Спеціальність за освітою: 091 Біологія

Місце роботи здобувача:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): ДФ 091.07.22

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Код за ЄДРПОУ: 02125585

Місцезнаходження: вул. Алчевських, буд. 29, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Код за ЄДРПОУ: 02125585

Місцезнаходження: вул. Алчевських, буд. 29, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 34.33.37

Тема дисертації:

1. Значення штучних гніздівель для птахів у підтриманні біотичного різноманіття біогеоценозів північного сходу України
2. The importance of artificial bird nests in supporting habitat diversity of biogeocenoses in northeastern Ukraine

Реферат:

1. Дисертаційна робота присвячена встановленню значення штучних гніздівель (ШГ) для птахів у підтриманні біотичного різноманіття біогеоценозів північного сходу України. З одного боку, ШГ для птахів є ефективним та зручним методом у вивченні еколого-біологічних особливостей тварин різних систематичних груп, а з іншого – тимчасовим інструментом у підтримці, регулюванні їх чисельності. На основі комплексних моніторингових досліджень уперше системно досліджено історію використання ШГ для птахів в Україні та за кордоном. Загалом, історію досліджень ШГ для птахів можна поділити на кілька етапів: 1 етап (XIV ст.) – “одомашнення бджільництва”; 2 етап (XV ст.) – охорона птахів; 3 етап (XIX ст.) – приваблення птахів; 4 етап (XX ст.) – виготовлення ШГ для різних видів птахів; 5 етап (XXI ст.) – використання ШГ для птахів різними групами організмів. За результатами проведеної роботи у різних біогеоценозах північного сходу України в

ШГ для птахів визначено природоохоронний статус тварин різних систематичних груп: 14 видів 13 родів 6 родин 2 рядів птахів, які охороняються в рамках Бернської (*Dendrocopos major*, *Jynx torquilla*, *Sitta europaea*, *Passer montanus*, *Parus major*, *Cyanistes caeruleus*, *Periparus ater*, *Poecile palustris*, *Erithacus rubecula*, *Ficedula albicollis*, *Ficedula hypoleuca*, *Muscicapa striata*, *Phoenicurus phoenicurus*, *Turdus philomelos*) та Боннської конвенції (*E. rubecula*, *F. albicollis*, *F. hypoleuca*, *M. striata*, *Ph. phoenicurus*, *T. philomelos*), *F. hypoleuca* занесена до Червоного списку Харківської області 2018 р. (ЧСХО), *P. ater* – до Червоного списку Сумської області 2011 р. (ЧССО). 6 видів 6 родів 6 родин 3 рядів ссавців (*Plecotus auritus*, *Apodemus flavicollis*, *Myodes glareolus*, *Dryomys nitedula*, *Sciurus vulgaris*, *Martes martes*), з них: 4 види (*Pl. auritus*, *D. nitedula*, *S. vulgaris*, *M. martes*) охороняються Бернською і 1 вид Боннською конвенціями (*Pl. auritus*), останній занесений до Червоної книги України. 137 видів 120 родів 57 родин 21 ряду безхребетних тварин, з них 3 види занесені до ЧСХО (*Pseudocistela ceramboides*, *Aesalus scarabaeoides*, *Somatochlora metallica*) і 2 види занесені до ЧССО (*Leptura quadrifasciata*, *Volucella inflata*), 2 види – *Aromia moschata*, *Xylocopa valga* занесені до ЧКУ. Установлено, що заселеність птахів у ШГ відрізняється і при цьому відображає їх пристосування до відповідних умов біогеоценозів північного сходу України. У дібрових домінантом із заселеності в ШГ серед птахів є *F. albicollis*. При порівнянні модельних видів у соснових лісах двох областей, виявлено різних домінантів у Гетьманському НПП – *F. albicollis*, а у НПП “Гомільшанські ліси” поблизу с. Задонецьке – *P. major*. При обстеженні пластикових ШГ на локації Безлюдівських очисних споруд м. Харків протягом 2020–2021 рр. виявлено ночівлі птахів – *P. major* (69,2%), *P. montanus* (30,7%). За результатами проведених досліджень в урочищі “Вакалівщина” зареєстровано максимальну кількість трапляння мишоподібних гризунів у ШГ для птахів на ділянці “Екологічні стежки біостаціонару” – 11,0% (n=160); менше на ділянці “Таврія”, поблизу лучних степів – 2,6%; мінімальну – 0,8% на ділянці “Сад біостаціонару”. Заселеність у ШГ у сосновому лісі Гетьманського НПП поблизу с. Климентове *D. nitedula* свідчить про збільшення біорізноманіття на даній території і про покращення умов існування лісових видів загалом. Так, у 2019 р. частка заселення в ШГ *D. nitedula* становила 1,8% (n=110), у 2020 р. зросла – 3,8% і у 2021 р. зменшилась до 3,7%. При порівнянні заселеності в ШГ у біотопах Сумської області, установлено, що у діброві урочища “Вакалівщина” частка *Pl. auritus* у ШГ для птахів у 2019 р. становила 2,5% (2), у 2020 р. – 0,6% (1). У сосновому лісі Гетьманського НПП поблизу с. Кам’янка у 2019 р. – 0,8% (1) і відповідно у 2020 р. Під час використання ШГ між птахами і ссавцями дендрофілами формуються непрямі топічні зв’язки – міжвидова конкуренція за сприятливе середовище мінімальна завдяки наявності чималої кількості ШГ та різним періодам розмноження видів. За фенологічними спостереженнями мігруючих птахів, які прилітають на місця гніздування, де розвішені ШГ можна розташувати у такому порядку: *T. philomelos* *E. rubecula* *F. albicollis* *F. hypoleuca* *Ph. phoenicurus* *M. striata*. Вивчення конструкцій гнізд, їх будівельного матеріалу дає конкретні дані, необхідні для створення нових ШГ з метою залучення корисних птахів. Відтак, при аналізі нідологічних параметрів представників родини *Muscicapidae* установлено, що за формою гнізда є подібними у видів: *F. albicollis*, *F. hypoleuca* та *Ph. phoenicurus*. При аналізі видів родини *Paridae* найбільш подібні гнізда виявлено у *C. caeruleus* і *P. palustris*. За результатами кластерного аналізу установлено, що оологічні параметри яєць птахів: *S. europaea* та *Ph. phoenicurus*, *P. major* та *M. striata*, *P. ater* та *P. palustris* є подібними в різних біогеоценозах північного сходу України, у порівнянні з яйцями *T. philomelos*.

2. The dissertation focuses on revealing the importance of artificial bird nests in supporting habitat diversity of biogeocenoses in northeastern Ukraine. First, artificial nests (AN) is an effective and convenient method to reveal ecological and biological features of birds belonging to different systematic groups. Furthermore, it is a temporary tool to support and manage their numbers. Based on integrated monitoring research, the retrospective of using artificial bird nests in Ukraine and other countries was for the first time comprehensively reviewed. In general, the history of AN can be subdivided into several stages as follows: 1st stage XIV – domestication of bees; 2nd stage XV – bird conservation; 3rd stage XIX – attraction of birds; 4th stage XX – making AN for different bird species; 5th stage XXI – using artificial bird nests by various groups of organisms. According to the studies carried out in various biogeocenoses of northeastern of Ukraine in artificial bird nests, the conservation status of animals from various systematic groups was identified: 14 species belonging to 13 genera 6 families 2 orders of birds are included in the

Bern (*D. major*, *J. torquilla*, *S. europaea*, *P. montanus*, *P. major*, *C. caeruleus*, *P. ater*, *P. palustris*, *E. rubecula*, *F. albicollis*, *F. hypoleuca*, *M. striata*, *Ph. phoenicurus*, *T. philomelos*) and Bonn Conventions (*E. rubecula*, *F. albicollis*, *F. hypoleuca*, *M. striata*, *Ph. phoenicurus*, *T. philomelos*), *F. albicollis*, *F. hypoleuca*, *M. striata*, *Ph. phoenicurus*, *T. philomelos* are in the Red List of Kharkiv Region, *P. ater* – in the Red List of Sumy Region. Six species belong to 6 genera 6 families 3 orders of mammals (*Pl. auritus*, *A. flavicollis*, *M. glareolus*, *D. nitedula*, *Sciurus vulgaris*, *M. martes*), four of them (*Pl. auritus*, *D. nitedula*, *Sciurus vulgaris*, *M. martes*) are protected under the Bern Convention and 1 species is listed in the Bonn Convention (*Pl. auritus*), the latter is also entered the Red Data Book of Ukraine, and *M. martes* is in the Red List of Kharkiv Region. 137 species belong to 120 genera 57 families 21 orders of invertebrates, 4 of them are included in in the Red List of Kharkiv Region (*X. valga*, *P. ceramboides*, *S. metallica*) and Sumy Region (*X. valga*, *A. moschata*). It was found out that the population of birds in AN differs, reflecting their adaptation to the relevant environment in the biogeocenoses of northeastern Ukraine. Thus, oak forests were dominated by *F. albicollis*, whereas having compared model species in pine forests of two regions, we revealed different dominants for Hetmanskyi NNP (*F. albicollis*) and Homilshanskyi Forests NNP near the village of Zdonetske (*P. major*). In 2020–2021, during the survey of plastic AN at Bezlyudivski wastewater treatment ponds in the city of Kharkiv, roosting sites of *P. major* (69.2%), *P. montanus* (30.7%) were found. According to the research conducted in Vakalivshchyna site, the peak occurrence of mouse-like rodents in artificial bird nests was recorded within ecological trails of the biostation (11.0%, n=160); smaller number in the Tavria area, near meadow steppes (2.6%); and the minimum number (0.8%) was in the biostation garden. Usage of AN by *D. nitedula* in the pine forest of the Hetmanskyi NNP near Klymentove Village indicates the growth in biodiversity in this area and the improvement in the environment for forest species in general. Thus, in 2019, the share of *D. nitedula* population in AN made up 1.8% (n=110), in 2020 it increased to 3.8%, and in 2021 it dropped to 3.7%. A comparison of AN occupation in habitats of Sumy Region, showed that in the oak forest of Vakalivshchyna the share of *Pl. auritus* in AN in 2019 constituted 2.5% (2), in 2020 – 0.6% (1). In the pine forest of the Hetmanskyi NNP near Kamiianka Village in 2019, it amounted to 0.8% (1) with the same value remained in 2020. Usage of AN has led to the development of indirect topic links between birds and dendrophilous mammals. The interspecies competition for a favourable environment is minimal due to the presence of a significant number of AN and the difference in reproduction seasons of species. Based on long-term phenological observations of migratory birds, arriving at their breeding areas with artificial nests available, the species can be arranged in the following order: *T. philomelos* □ *E. rubecula* □ *F. albicollis* □ *F. hypoleuca* □ *Ph. phoenicurus* □ *M. striata*. The study of nest structures and their building material provides specific data necessary for making new AN to attract useful birds. Thus, the analysis of nidological parameters of nests belonging to representatives of the Muscipidae family showed that the shape of the nests is similar in *F. albicollis*, *F. hypoleuca* and *Ph. phoenicurus*. As for the Paridae family, the highest nest resemblance were found in *C. caeruleus* and *P. palustris*.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- Chebitko O.O. Artificial nesting-places of hollow nesting birds as a safe environment for the development of Diptera. representatives, 2019. №. 21. P. 259–262.
- Yarys O.O., Chaplygina A.B. Distribution of *sylvaemus tauricus* and the *microtus arvalis* in artificial nesting-places the northeast of Ukraine. Scientific principles of biodiversity conservation, 2019. Vol. 10 (17), № 1. P.

121–133.

- Pisotska V.V., Yarys O.O. Analysis of the species composition and number of ornithofauna of forests along the roads of the Kharkiv region. Colloquium-journal, 2021. 18(105), P. 3–9.
- Yarys O., Chaplygina A., Kratenko R. Breeding phenology of Common Redstart (*Phoenicurus phoenicurus* L., 1758) and its reproduction biology with artificial nests in Northeastern Ukraine. *Ornis Hungarica*, 2021. vol. 29, no. 2. P. 122–138.
- Yarys O.O. To the reproduction biology of the Wryneck (*Jynx torquilla* Linnaeus, 1758) in artificial nests in Northeastern Ukraine. *Ecology and Noospherology*, 2021. 32(1), P. 61–67.
- Ярис О.О. Phenology and biology reproduction of *Ficedula albicollis* in artificial nests on the territory of the regional landscape park "Feldman Ecopark". *Biodiversity ecology and experimental biology*, 2021. v. 23, n. 1. P. 42–51.
- Yarys E.O., Kolesnik E.S., Muzyka D.V., Chaplygina A.B. Definitions of antibodies to the newcastle disease virus in the yolk of birds of artificial nesting box in conditions of the North–East of Ukraine. *Cherkasy University Bulletin: Biological Sciences Series*, 2021. (1). P. 88–95.
- Yarys O.O., Chaplygina A.B. The role of artificial nesting boxes and birds' nests in maintaining vital activity of the Vespidae and Apidae families. *Studia Biologica*, 2022. 16(1). P. 13–26.
- Yarys O. The influence of the pine marten (*Martes martes*) on the nesting of birds in artificial nests in north-eastern Ukraine. *Theriologia Ukrainica*, 2022. 23. P. 132–137.

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПІВ:

Впровадження результатів дисертації: Впроваджено

Зв'язок з науковими темами:

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Чаплигіна Анжела Борисівна

2. Anzhela B. Chaplygina

Кваліфікація: д. б. н., професор, 03.00.16

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-3574-5120

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Код за ЄДРПОУ: 02125585

Місцезнаходження: вул. Алчевських, буд. 29, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Пахомов Олександр Євгенійович
2. Oleksandr Y. Pakhomov

Кваліфікація: д. б. н., професор, 03.00.16

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-5192-6140

Додаткова інформація: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57193436576>

Повне найменування юридичної особи: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Код за ЄДРПОУ: 02066747

Місцезнаходження: проспект Науки, буд. 72, Дніпро, Дніпровський р-н., 49045, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Шупова Тетяна Віталіївна
2. Tatiana V. Shupova

Кваліфікація: к. б. н., старший науковий співробітник, 03.00.16

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-2829-8633

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Інститут агроєкології і природокористування Національної академії аграрних наук України

Код за ЄДРПОУ: 13722479

Місцезнаходження: вул. Метрологічна, буд. 12, Київ, 03143, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія аграрних наук України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Бокотей Андрій Андрійович
2. Andriy A. Bokotey

Кваліфікація: д. б. н., професор, 03.00.08

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-4626-9585

Додаткова інформація: Scopus Author ID: 6506334962;
<https://scholar.google.com/citations?hl=uk&user=7GrgZawAAAAJ>

Повне найменування юридичної особи: Львівський національний університет імені Івана Франка

Код за ЄДРПОУ: 02070987

Місцезнаходження: вул. Університетська, буд. 1, Львів, 79000, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Ликова Ірина Олександрівна
2. Iryna O. Lykova

Кваліфікація: к. б. н., доц., 03.00.08

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-1347-2077

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Код за ЄДРПОУ: 02125585

Місцезнаходження: вул. Алчевських, буд. 29, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
голови ради**

Маркіна Тетяна Юріївна

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
головуючого на засіданні**

Маркіна Тетяна Юріївна

**Відповідальний за підготовку
облікових документів**

Новолокін Антон Володимирович

Реєстратор

УкрІНТЕІ

**Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є
відповідальним за реєстрацію наукової
діяльності**

Юрченко Тетяна Анатоліївна